

V dalších částech své studie se Ivan Chorvát věnuje vztahu volného času a rodiny a poté především tomu, jak Slováci tráví dovolenou. Zde zaujme především mezinárodní srovnání; Slovensko (podobně jako Bulharsko nebo Malta) patří mezi země, jejichž obyvatelé nepříliš často tráví dovolenou mimo domov; téměř 60 % z nich nikam na dovolenou nejezdí (třebas Čechů jen okolo 40 %). Z hlediska mezinárodního srovnávání jsou tu specifické Chorvátovy metodologické úvahy o tom, jak se mírně odlišně formulovanou otázkou ptávají ze Slováků přeborníci v manuálních pracích nebo z Čechů a Britů nadšenci do nákupů.

Právě nakupováním se v recenzované publikaci hlouběji zabývá příspěvek Milana Zemana, jenž nad stejnými daty uvažuje o tom, zda Slovensko zasáhl fenomén nazvaný Georgem Ritzerem jako *retailtainment*, a postihující kombinaci umění a zábavy, v podstatě tedy nakupování pro radost. Podle výzkumu nachází (denně či několikrát týdně) v hypermarketech potěchu asi 17 % Slováků. Jak vzápětí dodává Zeman, většinu z těchto lidí tvoří mladí mezi 18–24 lety, tedy zkrátka ti, kteří mají na něco takového čas. Není proto jisté, bude-li lidí s touto kratochvílí přibývat. Alespoň mírně uklidňující se jeví skutečnost, že stále ještě oblíbenější činnost než *retailtainment* představuje četba knih. Tu praktikuje denně nebo několikrát týdně asi čtvrtina respondentů.

V další kapitole pojednává Roman Hofreiter o změnách v bankovníctví a jejich vlivu na volný čas. Přitom si Hofreiter například všímá, jak liberalizace finančních služeb, bezhotovostní transakce, bankomaty a platební karty proměnily konzum, ale také například turismus, jenž se stal v nebývalé míře neorganizovaným a individualizovaným.

V posledním příspěvku se Irena Jančová zaměřila na slovenské migranty v Londýně. Autorku zajímá řada témat, zvláště láska a vztahy migrantů. Z hlediska celkového vyznění knihy je však nejpodstatnější problém spotřeby, jenž se u migrantů ukazuje být klíčovým jevem. V podkapitole příznačně nazvané „Já si tu můžu koupit značkové tenisky i každý týden, když budu chtít“ Jančová píše, že migranti i s minimálním platem „mobilizují jako konzumenti

prestižní symboly a významy, jejichž prostřednictvím tvoří svoji identitu a finančně alespoň z části dosahují osobní autonomie a nezávislosti“ (s. 150).

Po přečtení prezentované knihy nabývá na síle otázka, do jaké míry ještě můžeme mluvit o konzumní společnosti? Je opravdu základní teze o sepětí volného času a konzumu tak nepochybná, když lidé jezdí za „opravdovým“ konzumem do Anglie a když Slováci (ale i obyvatelé většiny jiných zemí) stále tráví volný čas raději setkáváním s přáteli nebo procházkou než nekupováním? Ať je tomu jakkoli, rámec konzumní společnosti, jak názorně ukazuje Ivan Chorvát, nabízí zanedbané sociologii volného času několik nepříliš optimistických možných trendů, které by stály za empirické prozkoumání. Jedním z nich je představa, že společnost se rozpadá do dvou skupin: jedné, která je materiálně zabezpečena, ale natolik pracovně vyčerpána, že v podstatě nemá volný čas, a druhé, jež sice volný čas má, ale vzhledem k obtížím s placeným zaměstnáním má omezené prostředky na jeho využití, a to nejen ekonomické. Jiná teze zase upozorňuje, že „pracovní čas se redukuje, množství volného času roste, ale členové společnosti přesto ve svých životech pocítují stále větší časovou tíseň a problémy při sladování svých aktivit“ (s. 86). Velká míra stresu a uspěchanosti ve volném čase, to jsou nejvíce znepokojující poznatky z výzkumů a knihy Ivana Chorváta.

Miroslav Paulíček

Lucie Cviklová: *Advancement of Human Rights of LGBT Minority: Advancement of human rights standards for LGBT people through the perspective of international human rights law.* Lambert Academic Publishing, 2013, 104 s.

Historické proměny interpretace homosexuality a homosexuálního chování probíhající na české i mezinárodní úrovni jsou tématem, které v posledních padesáti letech začalo přitahovat stále větší pozornost badatelů. Většina zahraničních studií věnuje pozornost srovnávání historických či historicko-filozofických

aspektů homosexuality na různých kontinentech stejně tak jako společenským a právním aspektům postupné dekriminalizace homosexuality v euroamerickém prostoru, přičemž odzákoonování homosexuality coby trestného činu v řadě zemí je tak z hlediska jurisprudence viděno jako posun od negativních práv k pozitivním. Zatímco v západních zemích existuje řada studií na toto téma a queer studies jsou samostatnými studijními obory na univerzitách, v zemích bývalého socialistického bloku se dostává problematika LGBT (gay, lesbian, bisexual a transgender) menšiny do popředí teprve několik let. V České republice byla prvním pokusem o systematizaci badatelských výzkumů v této oblasti mezioborová konference Homosexualita a humanitní vědy, kterou uspořádala Fakulta humanitních studií v roce 2009. Na tuto konference navázaly tři publikace: *Od žaláře k oltáři* J. Seidla, *Homosexualita v dějinách české kultury* M. C. Putny a dílo kolektivu autorů editované F. Schindlerem, J. Seidlem a P. Himlem *Miluji tvory svého pohlaví*.

Vybranými historickými aspekty homosexuality v celosvětovém měřítku (především z hlediska analýzy vývoje různých diskurzů) se zabývá právě recenzovaná studie Lucie Cviklové, kterou tvoří tři symetrické části. Studie vychází z historicko-právního přístupu a představuje, jak se různé teoretické přístupy, náboženské a právní systémy vyrovnávaly s dlouhodobými procesy a právními diskurzů týkajícími se vymezení sexuální identity, přesněji řečeno rozdílů mezi různými systémy v oblasti reakcí na požadavky lesbických žen, gayů, bisexuálů a transgender osob. Autorka ve své studii analyzuje, jak konkrétní národní i nadnárodní systémy během času odmítaly či přijímaly požadavky aktérů s odlišnou sexuální orientací usilujících o širší ekonomické a společenské uznání, jakým vývojem prošly právní úpravy v této oblasti a jak se proměňovala rozhodnutí vynesená Evropským soudem pro lidská práva či Nejvyšším soudem ve Spojených státech amerických.

Teoretický základ studie je ukotven ve srovnávacím rozboru myšlenkového odkazu francouzského filozofa Michaela Foucaulta na straně jedné a francouzské feministické myslitelky Judith Butlerové na straně druhé. Oba tyto autoři

ve svém díle analyzují různé diskurzy utvářející mechanismy kontroly a útlaku homosexuální menšiny. Foucault jako první zdůraznil historickou podmíněnost interpretace homosexuality – nechápal homosexualitu jako neměnnou objektivní kategorii, která byla v souvislosti s rozšiřováním lidských práv LGBT menšiny postupně objevována, ale za uměle vykonstruovaný pojem vytvořený začátkem dvacátého století sexuologií – tehdy nově vzniklým vědním oborem. Zatímco středověký „sodomita“ (širší kategorie zahrnující všechny sexuální praktiky mimo heterosexuálních s jasným cílem počítí potomka; homosexuální chování bylo do této kategorie zahrnuto) byl hříšníkem, jenž se dopustil těžkého zločinu a byl za něj krutě potrestán, ale „zločin“ sodomie nebyl přímo spojován s jeho osobou, homosexuál se ve vědeckém pojetí začátku dvacátého století stává zvláštním typem člověka, jehož osobnost je zcela specifická a homosexualita se stává základním prvkem jeho identity. Foucault ve svých analýzách vyvozuje, že mocenský tlak zůstává v průběhu historie stále stejně silný a devastující, pouze se mění jeho konkrétní podoba. V souvislosti se vznikem kategorie homosexuála, který je předurčený k celkové osobnostní patologii, dochází k postupnému odklonu od postihů za homosexuální chování (homosexuál začal být považován za nemocného místo za delikventa), ale to neznamená snižování regulací a kontrol, ty se pouze přesouvají z oblasti práva do oblasti medicíny (homosexuál je jako patologická osobnost stavěn na okraj společnosti a vystaven dalším mechanismům regulace, kontroly a moci – má za povinnost se z homosexuality „léčit“, a i poté je brán jako celkově méněcenný).

Butlerová shledává mechanismy útlaku sexuálních menšin přímo v samotných kulturních vzorcích – navazuje na Freuda s tezí o primární homosexualitě lidského jedince, který se homosexuality vzdává přijetím oidipovského, patriarchálního řádu, ale zatímco Freud pokládal za důsledek tohoto přijetí psychické zdraví jedince (přijetí mu umožňuje nebýt psychotický), Butlerová naopak tvrdí, že v celé heterosexuální kultuře přetrvává melancholie, stesk po původním stejnopohlavním vztahu. Primárním civilizačním tabu podle ní není incest, ale

homosexualita a k potlačování homosexuálních projevů vládou patriarchální kulturou dochází právě z důvodu vytěsněného tabu. Kultura striktně rozděluje svět lidí na svět mužů a žen, přičemž oba mají předepsané komplexní vzory chování, které však, jak tvrdí autorka, nevycházejí ze samotného biologického pohlaví, ale z kulturních zvyklostí (tento soubor předepsaných vlastností se nazývá gender). Již samotný gender, je-li prohlášen za jediný správný, působí jako mechanismus útlaku, protože nutí všechny lidi, aby odpovídali souboru předepsaných vlastností, nechťejí-li se ocitnout na okraji společnosti jako ignorovaní. Patriarchální kultura kromě toho spatřuje jako jeden z nejvýznamnějších atributů obou pohlaví heterosexualitu – tj. muže definuje tak, že jej přitahují ženy, zatímco žena musí být přitahována muži, aby byla ženou. Tím se homosexuálně orientovaní lidé (či lidé s další menšinou sexuální orientací) ocitají zcela mimo společnost, jsou opomíjeni a různými způsoby utlačováni.

Cviklová předkládá ve své studii analýzu diskurzu spojeného se společenskými a mocenskými strukturami týkajícími se homosexuálně orientovaných osob – není to diskurz kulturní jako u Butlerové, ale diskurz mocenských struktur, v tom se tedy shoduje s Foucaultem. Na rozdíl od něj ale prohlašuje, že tento diskurz se vyvíjí, mocenské tlaky nezůstávají stejně silné, nýbrž mohou slábnout a přecházet až k přiznání pozitivních práv jedincům z LGBT minority. Příčinou poklesu mechanismů útisku homosexuální menšiny shledává Cviklová v oslabování přímého vlivu křesťanství v euroamerickém prostoru a oddělení církve od státu. Tam, kde ke slábnutí náboženského vlivu nedochází, naopak diskriminace sexuálních menšin přetrvává.

V první ze tří symetrických částí se autorka věnuje historickým aspektům vztahů mezi státem, společností, náboženstvím na straně jedné a kriminalizací homosexuality na straně druhé. V euroamerickém prostoru pod kulturním vlivem křesťanství v důsledku odluky státu od církve probíhala postupná dekriminlizace homosexuality a v některých zemích dokonce vznikly církevní iniciativy či státní legislativa na podporu stejnopohlavních svazků; na rozdíl

od tohoto vývoje charakterizovaného oslabováním křesťanských principů v oblasti vlády a zákona je kriminalizace homosexuality mezi dvěma dospělými dodnes běžnou a krutou praxí v zemích s převažujícím vlivem islámu a trestem za homosexualitu je například ukamenování k smrti, sto ran bičem nebo vyhození z vrcholu vysoké budovy. Tyto tvrdé tresty je třeba vysvětlovat dlouhodobým vlivem náboženství (které je považované za jediný zdroj tvorby zákonů) a primitivními normami týkajícími se ústavy; v těchto zemích je totiž tzv. kulturní relativisty nahlíženo na mezinárodní úpravy v oblasti lidských práv jako na etnocentrickou právní argumentaci uplatňovanou v souvislostech evropského historického vývoje.

V druhé části své studie Lucie Cviklová podrobně rozebírá postupné uznávání práv LGBT menšiny různými evropskými strukturami; jedná se například o Evropský soud pro lidská práva či Nejvyšší soud Spojených států amerických; tyto právní instituce postupně rušily zákony proti homosexualitě ve většině evropských zemí již na začátku osmdesátých let dvacátého století. Tento vývoj autorka demonstruje rozborem konkrétních právních kauz. Analyzuje vývoj právního diskurzu, poukazuje na propojení zákonodárné, výkonné a soudní moci, kdy každá z těchto částí může ovlivňovat celkový právní rámec v daném kontextu. Vývoj jednotlivých právních kauz rovněž dokumentuje vývoj postoje společnosti a mocenských struktur vůči LGBT minoritě. Tak např. právní případ Lawrence proti Texasu, který v roce 1986 skončil rozsudkem kriminalizujícím homosexuální chování, byl v roce 2003 revidován, Nejvyšší soud přehlasoval své původní rozhodnutí tvrzením, že zákony proti homosexualitě nejsou ústavní, a v důsledku tohoto rozhodnutí byly zrušeny podobné zákony týkající se homosexuality v dalších třinácti státech Spojených států amerických.

Třetí, závěrečná část studie se věnuje snahám mezinárodní občanské společnosti prosadit nediskriminační pravidla pro LGBT menšinu. Autorka zde rozebírá Yogyakarta pravidla, což je soubor pravidel a doporučení vycházejících z univerzální lidské důstojnosti a svobody, která by neměla být narušena odlišnou sexuální orientací či identitou. Originálním přínosem těchto

pravidel je požadavek zajistit, aby se legitimizace vztahů LGBT menšiny neuskutečňovala jen na základě negativních práv, nýbrž aby se pozitivní práva této menšiny postupně vyrovnala právům a možnostem heterosexuální většiny.

Studii lze charakterizovat jako mezioborový pohled na vnější situaci LGBT menšiny, který vychází především z filozofické a historicko-právní perspektivy; je možno ji považovat za úvod do problematiky pro anglicky hovořící čtenáře, kteří nemají o postavení LGBT minority přehled. Největším přínosem studie je podrobná prezentace vývoje právního diskurzu souvisejícího s touto problematikou v různých kulturních systémech a v konkrétních historických obdobích od nejstarších kultur po současnost a rozbor jednotlivých právních kauz v kontextu vývoje historicko právních diskurzů.

Celkové vyznění studie by obohatilo zpřesnění některých pojmů, jichž autorka v textu užívá – konkrétně co bylo v kontextu různých dob a kultur považováno za homosexualitu či homosexuální chování včetně proměn těchto významů. Po proměně „sodomity“ v „homosexuála“, který popsal Foucault, bylo přibližně do padesátých let dvacátého století považováno za ústřední patologii homosexuality obrácení genderových rolí – homosexuálové byli označováni jako „invert“ (což znamenalo ženy v mužském těle a naopak), přičemž samotné preferované pohlaví nebylo při posuzování příliš významné. Za homosexuály tedy nebyli považováni muži, kteří nepřekračovali hranice svého genderu a zastávali během sexuálních praktik aktivní roli. Teprve od poloviny minulého století se ustálil jako hlavní znak homosexuality preference stejného pohlaví. Do devatenáctého století byla valorizována tzv. romantická přátelství, především mezi ženami, která bychom dnes označili jako lesbické vztahy. Dané ženy si mezi sebou směly vyznávat lásku v dopisech nebo spolu spát v jedné posteli a nikdo na jejich vztahu neshledával nic sexuálního, pokud se ženy nepřestávaly chovat v rámci předepsaných genderových pravidel a neodmítaly se provdat za muže. Teprve s nástupem vědecké sexuologie počátkem dvacátého století dostala tato přátelství přídech homosexuálního jednání a začala být odsuzována jako zvrácenost. V kontextu kultur mimo euroamerický prostor

pak existovalo zcela svébytné pojetí pohlaví a genderu, diametrálně odlišné od toho, na který jsme zvyklí my.

Autorka se rovněž nezabývá vývojem sebeidentifikace jedinců z LGBT minority ani postupným konstituováním její skupinové identity. V USA a západních demokratických zemích lze najít výrazný předěl přibližně od sedmdesátých let dvacátého století, kdy se LGBT minorita začala považovat za svébytnou skupinu a emancipovat se podle vzoru jiných menšin, především národnostních. Činnost LGBT aktivistů měla na formování celospolečenských diskurzů týkajících se homosexuální menšiny rozhodně výrazný vliv.

Do studie mohla být rovněž zahrnuta specifiká vývoje situace české a slovenské homosexuální menšiny, která procházela jiným vývojem než LGBT minorita v západních zemích. Na toto téma začaly v posledních letech vznikat kvalitní odborné studie, ale téma rozhodně ještě vyčerpáno není.

Veronika Ďuríčková

Jan Paulas – Martin T. Zikmund – Luboš Kropáček: *Po cestách kamenitých. O životě, islámu a křesťanské víře*. Praha: Vyšehrad, 2013, 272 s.

„Kdyby byl Bůh chtěl, byl by vás věru učil národem jediným. Avšak neučinil tak proto, aby vás vyzkoušel tím, co vám dal. Předstihujte se vzájemně v konání dobrých skutků! K Bohu se uskuteční návrat vás všech, a On vás poučí o tom, v čem jste byli v rozporu“ (s. 133). Koránská súra Prostřený stůl asi nejlépe koncentruje poselství knižního rozhovoru *Po cestách kamenitých*: zdůraznění nekonečné pestrosti různých podob víry v jediného Boha. A zároveň zdůraznění možnosti – ba v globalizovaném světě dokonce nutnosti – plodného dialogu, vzájemného respektu a poznávání. Autoři Martin Zikmund a Jan Paulas na stránkách knihy zpovídají katolíka a předního znalce islámu Luboše Kropáčka. Výsledkem je text kombinující dvě vzájemně se propustující roviny. Otevřené bilanování životní cesty českého křesťana ve druhé